

In memoriam

APIE PAMATINĘ SKAIČIAVIMO IR GALVOJIMO DERMĘ*

Marius Povilas Šaulauskas

Vilniaus universiteto

Filosofijos istorijos ir logikos katedros profesorius

Šia prakilnumu alsuojančia proga esu ne tik žodžiu, bet ir raštu parengęs trumputę ištartį apie pamatinę skaičiavimo ir galvojimo dermę. Dermę, kuri ilgai ir ilgam klojo pamatus visos mūsų Vakarų civilizacijos, visų mūsų ieškojimų, mūsų mokslingųjų atrasčių ir ne mažiau mokslingųjų mūsų klystkelių sankirtoms. Tokia iš kalno pasverta atodaira turėtų patikti mūsų Profesoriumi, mūsų *Doctor Subtilissimus*, mūsų Romanui Plečkaičiui, tad šiuokart, į ją įsispyręs, šnekėdamas skaitysiu.

Kad ir negalėdamas Profesoriaus vadinti savo *Doctor Vater* – savo daktaro disertacijos vadovu, esu iš jo nesyk patyręs, kad bet koks akademinis žingsnis turi būti kruopščiai apgalvotas, deramai pamatuotas ir dorai įvykdytas. Jis mėgdavo sakyti, kad akademinė žengtis turi būti *grundsätzlich*, pamatiniškiausia. O laiko tai išgirsti turėjau ganėtinai: juk jau smarkiai didesnę savo gyvenimo dalį, bene net du jo trečdalius, turėjau progos jį pažinoti. Iš pradžių – iš tolėliau, kaip studentas, o vėliau – jau artėliau ir iš

bemaž arti, kaip kolega. Regis, net ir mūsų nenustygstamai reformingoji valdžia, šiais mokslo metais įvedusi privalomąjį matematikos valstybinį egzaminą būsimiesiems filosofams, nūnai pažino (nors, deja, vargu ar dėl to, kad skaitė ir suprato monumentaliąsias Romano Plečkaičio studijas), kad skaičiai – perdėm svarbūs filosofijai. Tai, beje, išties tiesa – tačiau tą čia primenu ne tik dėl to, kad, anot Antano Maceinos *Pedagogikos istorijos*, „graikams matematika buvo kelias prieiti prie daikto esmės pažinimo, kurį teikė filosofija. Dėl to matematika buvo įvadas į filosofiją. Platonas ant savo mokyklos durų buvo padėjęs parašą, kad „geometrijos nežinantiems įeiti uždrausta“.“ Mat anuomet – o, po teisybei, ne ką labai antraip nei nūdien – matematika buvo tapatinama su geometrija. Su matavimu skaitmenimis viso to, kas yra ir kas gali ar negali, turi ar neturi būti. Juk ne veltui ir Homero laivai leisdavosi į savo odisejas tvirtai surišti jų sąrangas palaikančiomis harmonijomis – sutvirtinti kruopščia skaičiuosena ir patikimą žinojimą vadeliojančiu skaitliumi.

Tačiau Romano Plečkaičio vardas filosofijos istorijoje paliks gyvai *įskaitintas*, paliks papildęs galvojimo ir skaičiavimo harmoni-

* Kalba, pasakyta 2013 m. rugsėjo 6 d. Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje atidarant parodą „*Non sibi, sed omnibus*. Profesorius Romanas Plečkaitis (1933–2009)“.

jas ir dėl kitokių – šiuokart vien tik nuo jo paties talento ir triūso pareinančių priežasčių. Talento ir triūso, kurie tvariomis minties ir skaičiaus sampynomis įbūtino akademinės Profesoriaus domės horizontus, besidriekiančius nuo matematinės logikos iki filosofijos, nuo senųjų ir modernųjų klasikų vertimų iki monumentaliųjų Lietuvos filosofijos istorijos opusų, atvėrusių savitą mokslinio žinojimo erčią. Iš čia – ir proga, ir reikmė čia ir dabar, *hic et nunc*, kalbėti apie atskaitingojo skaičiavimo ir atskaitingojo galvojimo dermę. Juk ji, toji dermė, tebekaraliauja mūsų civilizacijos mokslijoje nuo pat pirmojo jos kūdikiško riksmo dienų – jau bent pustrėčio tūkstančio metų.

O, kaip žinia, šiuolaikinė akademinė filosofija – toji, kurią regime dabar, filosofija kaip atskira ir iš esmės skirtinga nuo kitų mokslų disciplina, kaip savitas mokslijos laukas tarp kitų ne mažiau savitų profesionaliųjų žinojimo erdvių, – yra itin jaunas padaras, matuojant tūkstantmetėmis atmintyje įsirėžusiomis žmogiškojo žinojimo raidos padalomis. Ji gimė ne tiek toli nuo Lietuvos – vos 1883 metais, po Tübingeno Eberhardo Karlo universiteto skliautais. Vokiškosios – arba, tiksliau, būtent humboldtiškosios – akademinės, universitetinės galvojimo ir skaičiavimo kultūros veika yra plika akimi pamatoma ir šiapus, ir anapus vandenynų – po teisybei, jau visuose iki vieno žemynuose. Tarpukario Lietuvoje ji ne tik kaip mat įsitvirtino sykiu su nepriklausomybės atgaiva, be jos vargu ar būtų galėjusi rasti ir pati mūsų nepriklausomybė. Ne veltui ir pirmasis Lietuvos prezidentas, kuriam 1932 metais Vytauto Didžiojo universitete suteiktas filosofijos garbės daktaro laipsnis, buvo bene labiausiai išsilavinęs ilgametis tuometinės, o gal ir šiuolaikinės Europos

valstybės vadovas, net tik redagavęs bent keturis algebros ir matematikos mokomuosius leidinius, bet ir vertęs, kaip ir Romanas Plečkaitis, klasikinį paveldą iš graikų kalbos. Tad Lietuvoje skaičiaus ir minties draugystė jau seniai ištrūko iš jaukiai sergėjančių senųjų Universiteto sienų.

Taigi, minėdami Romano Plečkaičio 80-meį minime ir 130-ies metų šiuolaikinės akademinės filosofijos sukaktį. Juk Profesoriaus *Doctor Vater* buvo iškilusis profesorius Vosylius Sezemanas. Jis ne tik studijavo jau humboldtiškuose Marburgo ir Berlyno universitetuose, bet ir vaisingai sėjo šiuolaikinės akademinės filosofijos daigus mūsų. Sėjo tiek pirmosios Lietuvos Respublikos tarpukario dešimtmečiais, tiek iki pat ir jau po sovietinės okupacijos. Net ir nuteistas bei ištremtas už „antisovietinę veiklą“, jis iki pat 1963-ųjų dirbo Vilniaus universitete. Būtent tais metais Romanas Plečkaitis ir apgynė savo pirmąją daktaro disertaciją „Scholastinė logika ir jos žlugimas Lietuvoje“, taip pradėdamas bemaž pusę amžiaus trukusias logikos, filosofijos ir Lietuvos filosofijos istorijos akademinės studijas.

Taip, Lietuvos šiuolaikinei akademiniai filosofijai šiandienos laike sukanka 94-eri – deja, ne 130 metų, kaip yra vakariau. Ne mes nusprendėme, kad 1832–1919 metais Vilniaus universiteto durys buvo piktavališkai užvertos. Tačiau, kaip pavaizdžiai byloja ilgamečiai Romano Plečkaičio darbai, visos akademinės Lietuvos filosofijos, o sykiu ir akademinio tyrimo, mūsų šalies mokslingumo apskritai, amžius – jau 505-eri. Turint galvoje, kad nuo to laiko, kai pirmą kartą buvo paminėtas Lietuvos vardas, prabėgo 1004 metai, Lietuva Romano Plečkaičio dėka pelnytai gali didžiutis esanti profesionaliosios filosofijos ir kartu akademinio

mokslo šalimi. Juk toli gražu ne kiekvienas kraštas verčia akademinis dirvonus daugiau kaip pusę savo tūkstantmetės gyvasties amžiaus! Tad šiais keleriopai jubiliejiniais metais minime ne vieną sukaktį: akademinėi Lietuvos filosofijai – 505-eri, Vilniaus universitetui – 435-eri, šiuolaikinei Vakarų akademinėi filosofijai – 130, o jos iškilajam senbuviui Romanui Plečkaičiui – 80 metų.

Ir visos šios ketverios sukaktys nelygu gena viena kitą: Lietuvos filosofijos gimimo metus nustatė Romanas Plečkaitis, šimtametę Vilniaus universiteto raidą jis tyrė nuolatos, įskaitant ir paskutinę savo kūniškojo gyvenimo dieną, o Profesoriaus indėlis į šiuolaikinės akademinės filosofijos plėtotę ir ženklus, ir neabejotinai tvarus – jis pamatinis, kaip jis mėgdavo tarti, *grundsätzlich*. Išties, skaičių ir galvojimo harmonijos yra perdėm svarbios ir Homero laivams, ir filosofijai, ir nūdienio akademinio žinojimo būčiai – kaip anuomet Graikijoje, kaip ne taip seniai kiek vakariau, taip ir nūdienos Lietuvoje. Ir tai mums liudija gausūs Profesoriaus darbai, kurių apsuptyje tebebūvame.

Taip, Romanas Plečkaitis yra nelygstamas profesionaliosios filosofijos Maestro, visą gyvenimą tvirtinęs pamatinius mokslingumo pastolius: visų pirma, akademinį

sąžiningumą, aukščiausius mokslinio tyrimo precizijos standartus, humboldtiškąją mokslo ir studijų vienovę, dorovingą įsaką saugoti ir plėtoti atsargaus žinojimo ir drąsios paieškos sąlydžiu grįstą akademizmą.

O savo vis tebeskaitomos kalbos baigmei esu įpareigotas perduoti ilgamečio Romano Plečkaičio kolegos ir jo mokintinio profesoriaus Arvydo Šliogerio apgailestavimą, kad jis šioje dienoje negali būti kartu su mumis *in corpore sui*. Tačiau šią prakilnią dieną jis yra mūsų sambūvyje – yra *in spiritus sui*. Nes, kaip pasakyta Evangelijoje pagal Joną, *spiritus ubi vult spirat* – dvasios buvimo nekausto nei erdvės, nei laikai, ji būva ten ir taip, kur ir kaip geidžia, – juk *dvasia dvelkia kur norsta*.

Būtent tai prikišamai parodome ir mes patys, minėdami garbingą mūsų kolegą, mūsų profesionaliosios filosofijos Maestro sukaktį. Sukaktį, kurios jis sulaukė prasmingai tebebūdamas tarp mūsų. Ir visuomet norėjęs būti ten ir taip, kaip buvo ir yra, – nes *spiritus ubi vult spirat!* Ypač tokia dvasia, kuri ir yra penima pamatine skaičiavimo ir galvojimo sandora, ir ją pati peni. Išties, net ir besaikis visus mus nūnai blaškantis erdvėlaikio rajumas nevalioja įkalinti tokios laisve alsuojančios dvasios.